

II RIIGIKOGU

1 istungjärk.

Protokoll nr. 7.

1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Rahwasteliidu põhikirja artiklite 4, 6, 12, 13, 15, 16 ja 26 muutmiste protokollide kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 3. Tabria tee õiendamiseks maawõrandamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 4. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 5. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — II lugemisel. Wastu wõetud.

II Riigikogu koosolek 5. juulil 1923 a.
kell 12.10 min. p.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**.

Päewakord:

1. Rahwasteliidu põhikirja artiklite 4, 6, 12, 13, 15, 16 ja 26 muutmiste protokollide kinnitamise kohta — III lugemisel.

2. Tabria tee õiendamiseks maawõrandamise seadus — III lugemisel.

3. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — III lugemisel.

4. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — II lugemisel.

Koosolek algab kell 12.15 min.

1. Päewakorra Juhataja K. Wir-
wastuwõtmine. ma: Päewakord on Riigikogu liigetele kätte jagatud. Ettepanekuid päewakorra muutmise kohta ei tehta, — loen päewakorra wastuwõetuks.

L. Raudkepp (kristl.): Kas keskkoolide-seaduse muutmise seadus on automaatselt wõetud II lugemisele selles päewakorras?

Juhataja K. Wirma: Ja on.

Riigikogu läheb 1. päewakorra-punkti juurde.

2. Rahwasteliidu Wäliskommis-
põhikirja artik- joni aruandja J.
lite 4, 6, 12, 13, Laidoner (loeb):
15, 16 ja 26 muut- Rahwasteliidu põhikirja
miste protokol- artiklite 4, 6, 12, 13, 15,
lide kinnitamise 16 ja 26 muutmiste pro-
seadus — III lu- tokollide kinnitamise
gemisel. seadus.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb):
§ 1. Rahwasteliidu põhikirja artiklite 4, 6, 12, 13, 15, 16 ja 26 muutmise kohta käiwad protokollid, tehtud Genfis oktoobrikuu 5. päewal 1921 aastal ühes eksemplaris, mis deponeeritud rahwasteliidu alalises sekretariaadi arhiiwis, tunnustatakse kinnitatuks (ratifitseerituks). Protokollid prantsuskeelses tekstis ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnevalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner (loeb):
§ 2. See seadus astub jõusse tema wastuwõtmisega.

Siin tuleks redaktsiooniliselt parandada: sõna „see“ asemele wõtta „käesolew“.

Juhataja K. Wirma: Panen § 2 ühes aruandja poolt tehtud redaktsioonilise parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Asun seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja J. Laidoner: Teen ettepaneku seadust wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata, silmas pidades, et see on shablooniline ratifitseerimise seadus.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorra-punkti juurde.

3. Tabria tee õiendamiseks maa-wõõrandamise seadus — III lugemisel.

Omawalitsuse komisjoni aruandja **M. Janson** (loeb): Tabria tee õiendamiseks maa-wõõrandamise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Janson** (loeb): § 1. Pärnu maakonna Enge wallast läbiminewa Tabria tee õiendamiseks wõõrandatakse Pärnu maakonnawalitsuse korraldusse Enge wallas asuwa — Enge mõisast lahutatud Anni-Jaani nr. 12 (kreposti nr. 2040) talu küljest 86 ruutsülda 22 ruutjalga maad.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Janson** (loeb): § 2. Wõõrandatud maa eest maksab Pärnu maakonnawalitsus sennisele omanikule tasu sellekohaste seaduste järele.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **M. Janson** (loeb): § 3. Wõõrandamise teostab siseministeerium.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) § 3 on nähtawa enamusega vastu wõetud. Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **M. Janson**: Et seadus lühike on, teen ettepaneku seadust vastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Ega see põhjus ole!)

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Riigikogu kodukorra muutmise seadus — III lugemisel.

Kodukorra komisjoni aruandja **A. Tupits** (loeb): Riigikogu kodukorra muutmise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Tupits** (loeb): I osa. Riigikogu poolt 28. aprillil 1921 a. vastu wõetud Riigikogu kodukord („Riigi Teataja“ nr. 33 — 1921 a.) muudetakse järgmiselt:

§ 126. Riigikogu liige saab lisatasu iga Riigikogu juhatus, wanematekogu, komisjoni ja alamkomisjoni koosoleku eest $\frac{1}{20}$ osa Riigikogu liigete tasu ja sõiduraha seaduse („Riigi Teataja“ nr. 43 — 1923 a. sead. nr. 46) § 1 määratud kuutasust, kui ta nende asutuste koosolekutest walituna osa wõtab.

Komisjoni koosolekute juhutamise, tegeliku sekretääri kohuste täitmise eest komisjonides ning aruandmise eest komisjonis ja Riigikogus saab Riigikogu liige veel lisatasu $\frac{1}{40}$ osa suuruses eelmises lõikes tähendatud tasuseaduse § 1 määratud kuutasust.

Riigikogu juhatus liigetele maksetakse iga kuu erilist lisatasu Riigikogu liigete tasuseaduse § 1 määratud kuutasu suuruses, kusjuures neil õigus on käesolewa paragrahwi esimeses ja teises lõikes ettenähtud lisatasusid saada.

§ 128. Riigikogu liigetele, kelle alaline elukoht on väljaspool Tallinna, maksetakse korteriraha kakstuhat marka kuus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) I osa on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Tupits** (loeb) II. See seadus hakkab maksma 1-st juunist 1923 a.

Siin tuleb nimelt redaktsiooniline parandus: Sõna „see“ asemele sõna „käesolew“.

Juhataja **K. Wirma**: Panen hääletamisele seaduse II osa ühes aruandja poolt tehtud redaktsioonilise parandusega. (Hääletatakse.) II osa on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **A. Tupits**: Teen ettepaneku seadust vastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

5. Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus — II lugemisel. Hariduskommissjoni aruandja **H. Bauer** (loeb): Awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Seaduse pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **H. Bauer** (loeb): I. Riigikogu poolt 7. XII. 1922 a. wastu wõetud awalikkude keskkoolide seadus muudetakse järgmiselt:

§ 3 — jäetakse wälja sõnad „ja ilma usuõpetuseta“.

§ 28 — lisatakse juurde uue lõikena: „Usuõpetus on koolile sunduslik õpeaine, õpetajaille ja õpilastele aga wabatahtlik“.

§ 31. — märkus kaotab maksuuse.

O. Gustawson (is.): Riigikogu suu-remad rühmad on öelnud oma sõna ja seisukoha käesolewa seaduse kohta juba esimesel lugemisel. Targemad mehed, näituseks härra Strandman, ja suuremad lehed, nagu „Päewaleht“, leidsid nende arwamiste puhul, et need olla mõttetud, isegi kahjulikud. See muidu nii selge ja klaar usuõpetuse asi kippuda peetud pikade kõnede armust wägise segaseks ja rämpsu minema, nagu Pootsi härra suiwili. See wõib ju tõesti nii olla, et liig selgus asja segaseks teeb. Sellepeale waatamata loeb meie rühm tarwiliseks käesolewa seaduseelnõu II lugemisel esineda oma seisukohaga selle seaduseelnõu suhtes. Meie pooldame härra Bauer'i arwamist, et auguraimuse poliitika siin asjata on. Meie rühma poolt eriti oleks enam kui mõtteta hakata käesolewa seaduseelnõu otsekohestele ja kaudsetele isadele ja emadele auku pähe raiuma selles mõttes, et nad loobuksid oma pühast usuõpust keskkoolide kallal. Härrad taewamaa- ning muud liitlased teawad wäga hästi, kus kiwi all ning mis karwa need usuwähjad on. Nad teawad, et need wähjad läbi ja läbi mustad on... (**O. Amberg** (kristl.): Aga Teie lähete punaseks seal juures. Naer.) ...ning kooli tagurpidi kiriku hõlma kisuwad. Sellepärast piirdun ma waid sel-

lega, et kinni naelutan mõned kandilised tõsiasiad, nõnda nagu nad käesolewa seaduseelnõu walguses paistawad.

Härra Raudkepp tähendas selle seaduseelnõu I lugemisel, et wahepeal midagi sündinud olla ja et see, mis sündinud olla, ei olewat mitte wäike. Tõesti õige: mitte wäike, waid päris suur kohe, ja põllumeeste meelest eriti jõle asi, on sündinud demokraatlik liit, käesolewa seaduseelnõu ametlik isa. (Naer.) Meie ei imesta mitte, et demokraatlik liit selle seaduseelnõuga nii kiili kargab. Liidu, selle kolmainu hingelõõriks ja köitenõõriks on ju kristliku rahwaerakonna rühm. (Naer.) Sellepärast tuleb liidul selle rühma tujude ja pirtsakate kaalumistega suuresti rehkenada. Üldiselt on aga teada, et teatud kristlikud ringkonnad potipõllumeeste „Kaja“ energilisel õhutusel katsusid tembeldada kristlikkude liitumise demokraatliku blokiga kristliku rühma patulangemiseks ja sohieluks. Oli tarwis teha wastumanööwer, et päästa seisukorda. Sellelt pinnalt esimeses joones tulebki otsida käesolewa seaduseelnõu erakordselt kiire esitamise eripõhjust. Liidu esitaja, härra Jaanis, rõhutas hariduskommissjonis päris õieti, et selle seaduseelnõu rutulise esitamise olla eestkätt tinginud praktilised kaalumised. Kristliku rahwaerakonna wärsked positsioonid olid hädaohus ning kolmainus liit selle tagajärjel pragunemas — tõesti enam kui kaalumiswäärt praktilised põhjused ruttamiseks. Ja mis wõiski siin olla paremaks kaitsewahendiks ja kitiks kui igiwana ja ikka uus usuõpetuse küsimus järjekordsel ülessoojendamisel. Ei saa ju olla midagi ilusamat ja kahekordselt kasulikumat, kui päästes oma parteilisi positsioone mängida ühtlasi ristirahwa rõõmuks rüütli, kes wõitleb kui noor lõwi rahwa rõhuwa enamuse tahtmise teostamise eest. Ning nõnda sündiski see harmooniline kooskõla, millest härra Bauer tehtud naiwsusega nõnda lüüriliselt laulab oma seletuskirjas — parteide intriigide ja kirikupoliitika kooskõla keskkooli kulul.

Küsimusega ruttama kiirustas weel teine põhjus. Algekooli usuõpetuse küsimuse lahendamine on alles selles aegjärgus, kus küsimuse sisulise külje kohta maksab täies ulatuses: usk aitab meid siin üksinda — usk ja hea lootus. On kindel, et sellel alal juba lähemal ajal puhkeb esile wõitlus, kus awaldu kiriklik omakasu ja weriwaen kõiges omas eemaletõukawas ja eitawas walguses. Selles walguses

kristlikust rahuarmastusest ülewoolawat wennastajat mängida oleks weidi kahtlane olnud. Härrade kristlaste sisemise inimese seisukohalt mitte. Need härrad on alati walmis südant ja silma pilgutamata sarnaste wastolude peale, julgesti jutlustades: Teie, tallekesed, talitage mitte minu tõekspidamiste ja tegude, waid minu sõnade järele. Siin tuli asja kaaluda suurema kasulikkuse seisukohalt. Ja sellepärast ei saanud siin teisiti, kui tabada silmapilku ja talitada pühakirja põhjal: olge wagurad, kui tuwikesed, aga kawalad, kui ussid!

Aruandja oma seletuskirjas näikse enda suhtes iseäranis weendunud olewat, et see teenäitaja salm talle eriti kohustaw. Nii lihtne ja nii selge, kui linnulaul, paistab see lugu seletuskirja esipoole põhjal: ei saba ega sarwi. (H. Bauer (kristl.): Sarwed jätan Teile!) 328.369 häälet 130.476 hääle wastu on rahwahääletamisel 17.—19. weebruarini 1923 aastal hääletanud usuõpetuse algkooli tarwilikuks õpeaineks. Meil maksab ühtluskooli põhimõte — järjelikult rahwahääletamise tagajärgi algkooli kohta tuleb lihtsalt laiendada keskkooli ulatuses ja asi nudi. Seletuskirja tagatrepil leiate nende nelja hariduskomisjoni liikme isearwamise, kes jumal paraku sellest lihtsast loogikast aru ei saa ja jonnakalt ning klaari mõistuse kiuste wastu punniwad — neli kõwerat nelja õige wastu. Neid kõweraid oleks küll õiguse pärast olnud wiis, aga asunikude, riigirentnikkude ja wäikemaapidajate liidu esitaja seletas, et nemad ei saa poolt ega wastu olla, sest neil oma Balkani wõi wäikeliidus oli selgitamata, kas see küsimus on poliitiline wõi majandusline. Ja et see küsimus selgitamata, siis teatas härra Penno oma isiklise seisukoha, et tema olla wastu isiklikult, aga rühma seisukohalt jääwat ta — erapooletuks.

Meie rühma arwates ei ole aga asi kaugeltki mitte nõnda klaar ja iseendast mõistetaw, nagu härra Bauer seda paista laseb. Kõige pealt: keskkoolidesse tahtakse usuõpetus sisse wiia sama laia ja hiljem kõikwõimaldawa liigutusega, nagu seda tehti algkoolide-seaduse muutmiselgi. Milline see usuõpetus sisuliselt on, seda teab päris selgesti wist ainult armas jumal taewas, maapealseist taewastele sfääridele lähedaist ringkondadest wõiks julgesti öelda, et seal ses suhtes konstateerida wõib wõitlewaid apetiite — sama aplaid, kui mitmekesiseid. Kui härra Bauer'ilt hariduskomisjonis otsekohe kü-

siti, kas seaduseelnõu algatajail endil pakutawa usuõpetuse laad ja iseloom selge, siis seletas see härra, et sisuline selgus wõi mitteselgus siin mitte poole penni wõrra tähtis ei ole, tähtis olla ainult küsimuse põhimõtteline külg, kõik muu olla tehnilise tähtsusega kõrwaline kraam. Küsimus siin olla täiesti analoogiline teiste üldtunnustatud õpeainetega. Usuõpetus ja usuõpetajad ei olewat põrmugi halwemas seisukorras, kui joonistus ja selle käsitajad wõi jälle eestikeel ja selle õpetajad. Ka seal wõida arusaamised sisust ja käsituswiisist wäga lahku minna. Tõepoolest — Eesti kirjandusloo õpetajad näituseks peawad otsima meie kirjandusest andeid ja pärlid, kuna üks endine ja wist ka tulewane haridusminister sealt ainult lendawaid sigu leidis.

Selge aga on, et see wagur jutt katma peab kawalad tagamõtted. See tehniline ja härra Bauer'i tunnistuse järele kümnendat järku kõrwaline külg usuõpetuse küsimuses omab erilisel terawa tähenduse hiljutise rahwahääletamise ja selle tagajärgede realiseerimise walgustusel. Ka enne rahwahääletamist seletati awalikult kristlikkude juhtiwate ringkondade poolt wagusalt ja mardalt: „sa, armas ristiinimene, hääleta waid kaameli jalg kooli“ ja jäeti ütlemata teine osa, mis mõlkus mõttes, ja nimelt: „küll meie hiljem terwe kaameli siis sinna sisse sokutame.“

Täie teadwusega segati siin wett ning tehti laia demagoogiat pahemale ja paremale — Juuda ja Kreeka — mehe poole piibli põhjal: su pahem käsi ei pea hiljem teadma, mis sinu parem käsi tegi. Sa armas taewas, kui pehme ja hambuta oli siis kristliku rahwaerakonna midu nii kihwarikas suu! Weneusulised olid wäga armsad ja kallid usuwennad ning kaaswõitlejad, baptistid weel armsamad ja kallimad ning metodistid üldse üle prahi. Ei pidanud olema mingit wahet ei Juuda ega Kreeka mehe — walitsewa Luteri kiriku ja vähemate wendade wahel ses mainitud suhtes. Pakutaw usuõpetus pidi rahuldama kõiki, kõiki, kõiki. Ta pidi olema waba- ja wanameelne, teadusega kooskõlas ja wastolus, mitte ainult interkonnafessionaalne, waid üldse üks interkonnafessionaalne asi kogu ristirahwa ja isegi usumatute paganate rõõmuks. Kuidas aga keegi soowib. See oli nii jaanuaris ja weebruaris 1923 a. — siis kui olid tarwis need hääled. Aga sama aasta juunis juba oli see üldine kumir nisweden s pjedestala ja sinna asemele püstitati Luteri jahwe-

jumal igiwanas wäljaandes. Luteriusuliste kirikupäew tõmbas juunis lahti kõik registrid ja mängis sarnase pedaaliga, et kurdidki kuulma pidid — neid kiriku tõsiseid tõekspidamisi ja seisukohti. Olid unustatud kõik eel rahwahääletamist antud töötused ja laiad lubadused, otsekuul poleks neid kunagi olnud teps. Ja mis jaoks oli weel tarwis hambaid peitagi, sest hanid olid püütud weebruaris ning nüüd on praesöömise aeg lipukirjade all: „Interkonfessionaalne usuõpetus wõib sõita põrgu! Usuõpetus kiriku kontrolli alla! Wabameelsem waim tuliriidale!“ Puudub ainult weel awalik teisteusuliste wandeallapanek ning neile nende usuõpetuse andmise keeld. Aga küll seegi tuleb lähemal ajal, sest süües kaswab isu. On sama hästi kui kindel, et algkoolides usuõpetuse küsimus tegelikult lahendub sellele Jaan Lattik'u poolt omal ajal tehtud prohwetlikule ennustusele wastawalt. Ma näen tulewiku koolipoissi: Luteri katekismus ühes ja Masingi piiblilood teises kaenlas. Kas see teiseusulistele meeldib wõi mitte — no, kes sellest küsib. Mõned diplomaatlikud kristlikud härrad katsuwad seda kanget kraami pehmendada Peeter Põld'i tilkadega. Et waadake, kogu see küsimus on praegu Põld'i käes, tema käest tulewad kawad, mis kõike rahuldawad. Õnnis, kes uskuda suudab! Meie aga kahtleme täie õigusega. Esiteks ei ole mitte millegiga garanteeritud, et Peeter Põld tõesti suudaks anda midagi, mis oleks interkonfessionaalsest ja ühtlasi wabameelsest waimust läbi imbunud. Kui see aga nõnda olekski, siis jääwad need kawad ilmtingimata haridusministeeriumi kitsasse wärawasse kinni. Selleks ajaks on seal juba muidugi ülemwahiks ka härra Bauer ise ehk mõni tema mõttewend. Ja härra minister Bauer'i suhted kirikupäewadega on igatahes teistsugused, kui lihtsalt härra Bauer'i omad. Kui härra Bauer arwab praegu üle aisa lüües awalikult lausuda wõiwat, et kirikupäewa meeololud talle palju korda ei minewat, siis on sama selge, et minister Bauer'ile kirikupäewa otsused on a-ks ja o-ks, mille kohta wõib öelda ainult jah, ja aamen, ning nõnda tuleb iga hinna eest demokraatliku liidu ja põlumeeste kaudu walitsuses läbi suruda, ähwardades äärmisel puhul oma armsama abinõuga — otstahwkuga.

Aga kuigi oleks asi teisiti ning tõesti rajataks usuõpetus alg- ja keskkoolis interkonfessionaalsele pinnale ühelt poolt ja katsutaks wanu lähkrid täita wabameelse

waimuga teiselt poolt, ka siis on meie rühm enne kui pärast kategooriliselt usuõpetuse kooliwiimise wastu. Selle wabameelsema waimu suurimaks prohwetiks loeb ennast meil rkl. Tallmeister oma „Protestantlise Ilmaga“. Seesama härra on aga ise alles hiljuti siin Riigikogus awalikult demonstreerinud oma wabameelsuse tõelikkude wäärtust, näidates, et ta wäga kahtlane on. Samal ajal, kui härra Tallmeister kirikupäewal w ä h e m u s e s olles tundis tuliriida teed oma jalge all ja kui ta täis püha wiha protesteeris enamuse wastu, kes tema ja ta mõttewennad igalt poolt hoolimata wälja pukseeris, — samal ajal hääletas ta Riigikogus e n a m u s e s olles rahuliku südamega kommuniste igast Riigikogu komisjonist wälja — talitades hottendoti moraali põhjal: kui sina minu naise ära sööd, siis on see patt, aga kui mina sinu naise nahka panen, siis on see püha woorus. Mitte ainult selles üksikasjas, waid kogu oma poliitilise joone pidamises läheb härra Tallmeister ja Ko. käsikäes wanameelsetega walitsewa kodanluse leeris täiel rinnal töörahwa wastu. Ainult soust on teine, idee ise aga ja ta tagamõtted ühed ja samad — olgu ta waba- wõi wanameelne waimulik. See idee aga ja need tagamõtted on enam kui läbipaistwad. Need sihiwad sinna, et käsikäes walitsete kodanliste kihtidega kindlustada igaweseks kodanlist ülewõimu. Usuõpetuse armust tahetakse töölistele maast madalast sisse tampida neid igiwanu ja läbi ja läbi pehkinud tõdesid: kui keegi tööandjatest sind parema palge peale lööb, siis pööra temale ka pahem ette; on keegi kapitalist sult wõtnud waimuse, siis anna talle ka kuub jne.

Usuõpetuse küsimust meil kui ka mujal kannab mitte mure ristirahwa latsekeste hingekeste eest, waid ainult ja ükski püüe kindlustada kodanlist ülewõimu tööliste üle ja neid hoida orjaküttes.

Wõike öeldut arwesse wõttes hääletab meie rühm käesolewa seaduseelnõu wastu.

A. Janson (wäljasp. rhm.): Eelmisel Riigikogu koosolekul mina puudusin ja sellepärast ei tea kõiki neid sõnadewalinguid, mis siin wälja puistati usuõpetust puudutades, kuid julgen arwata, et nad wäga palju lahku ei läinud nendest põhjendustest, mis toodi usuõpetuse kaitseks, möödunud rahwahääletamise puhul. Üks isearaline joon, mis rahwahääletamise puhul silma paistis, oli usuõpetuse propageerijate äärmine abitus. See abitus on wäga aru-

saadaw, kui muuseas arwesse wõtame, et lagunew kodanlus, tundes oma eluiga haua poole sammawat, ei julge oma kiskjaid purihambaid otsekohe näidata, waid püüab neid warjata kõiksuguste demokraatliste kõlksude taha. Igatahes mul jäi olewaist waidlustest niisugune mulje, et kergem on kaitseda igasuguse teise asja õpeainena kooliwiimist, — kas küll kaardimängu wõi pussiwõitluse õpetamist, kui usuõpetust. Mis tuuakse ette harilikult usuõpetuse kaitseks? Usk olla suur wäärtus... (O. A m b e r g (kristl.): A m m u T e i e i s e k l i i r o s e l l a u l s i t e ?) Waadake, härra Amberg, selle üle on sõna ütelda töölisteklassil, aga mitte teil, kristlastel. Usuõpetuse kaitsjad kinnitawad, et neile olla kallis usk, — usk, mis olla niisugune wara, mida peab oma ihu ja hingega ning kõige oma päraltolemisega hoidma. Waadake, usku on õige mitmesugust. Ma ei taha siin rääkima hakata hariliku lihtsureliku inimese usust: see wõib uskuda kas kirwewarre wõi kapsapudru sisse, see on tema oma asi. Kuid siin pole juttu sarnasest usust, siin on jutt jumalusest ja tema awaldustest. Ja mida moodi usuõpetuse propageerijad ette kujutawad usku ja jumalat, sellekohta lubage teile meelde tuletda wäike wahejuhtumine ühel rahwakoosolekul ja kirikus. Keegi, meie Riigikogu liige, kes praegu wäga kõrgel kohal wiibib, — et mitte sellest saladust teha, siis nimetan tema nime — härra Raudkepp, — pidas ühtejargi kaks koosolekut: ühe kirikus ja teise seltsimajas. Kirikus härra Raudkepp rääkis jumalast, kui kõige ilma walitsejast, kes ilma saatust juhüib, kes inimestele nende patud andeks annab ja sõnakuulmatuid karistab. Tuli aga härra Raudkepp seltsimajasse, siis tuli teine jutt: „Mis on usk? Usk, see on inimese äratundmine, et tema kõige tehnika edu ja oma suurte teadmiste juures ikkagi äärmiselt wähe teab. Usk on inimese abituse tunne; usk on inimese tung täienemise poole; usk see on ilu, kauniduse, kunstitunne; usk — see on aukartuse tunne selle suurepäralise emakese-looduse wastu? Aga mis on Jumal? Jumal on see salapärane wõim, millest meie aru ei saa, mis terwe selle ilma laotuses loodusnähtustes wastu peegeldub...“

Härra Raudkepp ehk wõtab waewaks ära seletada, kumb usk siis see õige on. Kas see usk, mida härra Raudkepp kirikus jutlustas, wõi see, mida tema seltsimajas jutlustas. Kui inimesel kaks niisugust seisukohta on, siis laseb see oletada, et sar-

nasel inimesel usku üldse ei ole. See usk, mida teie kirikus jutlustate, see on selle rumala, harimata inimese jaoks. Aga see usk, millest teie seltsimajas rääkisite, see on neile, kes, kui mitte ülikooli, siis ikkagi algkooli läbi on teinud, — et teda natuke parema sousti all ette kanda. — Kui esimene usk on orjade usk, siis teine, mida teie seltsimajas jutlustasite, on orjakubjaste usk, sisu aga mõlematel tegelikult üks ja seesama.

Usuõpetust ei kaitse meil mitte üks waimulikud härrad, waid ma näen siin ees ridades istuwat tuttawaid nägusid, kes mitte waimulikud ei ole. Kuid ka nemad kaitsewad kõigest ihust ja hingest usuõpetust... (O. A m b e r g (kristl.): A m m u T e i e w a s t a s e k s s a i t e ?) Parem hiljem, kui ei iialgi. Kuid kodanlus ei saa usklik olla. Kui wanasti keskaegadel räägiti: „Credo quia absurdum est“ — ma usun sellepärast, et see on lollus“, — et seda wõimalik tõestada ei ole, — siis praegu iga koolijüts, rääkimata kõrgema haridusega isikutest, ütleb otsekohe, et lollust ei saa uskuda, sellepärast, et ta on lollus, — tõena ei saa wõtta seda, mida wõimatu tõestada. Ja see on kõige parem usk. Nii siis usk ise, usu kui sarnase kaitse tuleb mängust hoopis wälja jätta.

Tuleme siis järgmiste põhjenduste juurde. „Päewalehes“ ilmus üks artikkel, mis alla oli kirjutatud tähtedega „H. B.“ Pärast „Estoonia“ kontsertsaalis ühel kontsertmiitingul, kus härra Raudkepp oma osawust oreilil näitas, kandis meie endine kaitsepolitsei — palun wabandust — endine haridusminister Heinrich Bauer selle artikli kõnetoolilt ette.

Selles artiklis leidsid järgmised laused: Et waadake, kui meie waatleme oma paremat seltskonda, mida meie siis näeme? „Alasti omakasupüüdmine ja kergete lõbutsemiste tagaajamine tõstab pead!“ Ja sealt tegi härra Bauer järelduse, et waja oleks piiblisalme peale lugeda sellele alasti omakasupüüdmisele ja kergete lõbutsemiste tagaajamisele. Kuid teie unustate ära, et see alasti omakasupüüdmine ongi meie makswa korra nurgakiwi. Selle peale on rajatud terwe kodanline ilmakord ning kergete lõbutsemiste tagaajamine ongi selle korra eesmärk. Muud eesmärki tal ei ole. Kas teie, härrad usuõpetuse poolehoidjad, muuseas ka härra Bauer, kawatsete siis seda makswat korda õonestama hakata? Kas lubate loobuda lisawäärtuse wõtmisest, diwidem-

tidest, kõrgetest palkadest? Kas annate töötuse maha jätta joomise, prassimise, porduelu, „Mustas Kassis“ käimise ja tulise wankriga sõitnised? See on kahtlane, et teie seda täidate, mida lubate.

Siis tehakse suuri sõnu kõlblusest ja seletatakse: „ilma usuõpetuseta, eriti kristliku usuõpetuseta ei wõi olla mingisugust mõjuwat kõlblust!“ — need sõnad on härra Bauer'i artiklist wõetud. Kuid wõtame testamendi, seal leiduwad Pauluse kirjad ja see Paulus räägib oma kirjas, et paganad ka ilma usuõpetuseta kõlbliselt elawad. Teie omad kodanlised teadsmehed räägiwad, et indiaanlased, need punanahksed, on omal ajal wäga kõlbliselt elanud. Nii pea aga, kui teie neile oma tsiwilisatsiooni, siifilisatsiooni, piiritust ja hingeõnnistust jagama hakkasite — siis oli kõlblus langenud, ja piiblisõnadega wõiks teile hüüda „Häda teile, teie wariseerid, ja silmakirjateendrid, kes teie kõik maad ja mered läbi käite, et pöörata oma usku kas küll ainukese neistsinatseist. Ja kui teie sellega toime olete saanud, siis teete teie ta veel hullemaks põrgulapseks, kui teie ise olete!“ Meie usuõpetajad koolis tihti kaebawad: „Mis imeasi see on, — laps teab terwe mäejuhtluse sõna sõnalt peast, wastab selle algusest kunni lõpuni rida reast; teab, et kui keegi sind wastu kõrwu ehk ühele põsele lööb, siis peab teie põse ka pöörama. Aga niipea, kui tund on lõppenud, hakkawad nad isekeski kaklema!“ Ometi teab iga õpetaja, et kui ette kannab mõne loo loomadest, kus näha seltsimehelikku ühistunnet, armastust, eneseohwerdamist, kus näidatakse tegusid. — et see mõjub palju rohkem, kui need ilusad piiblisõnad. Teie usuõpetuse kaitsjad olete kõik selle 100° usuõpetuse juures üles kaswatatud, kuid siiski elate kõlwatult, mida ka härra Bauer'i artikkel tunnistab. Kui meie kusagilt kõbliku elu leida wõime, siis wõime seda leida usuwastase töolisteklassi juures. (A. Anderkopp (töer.): Sõitke Naroowa taha ja otsige sealt. H. Bauer (kristl.): Otsige seda töolistekeldrist.) Wennalikku ühistunnet, eneseohwerdamist üldsuse heaks — seda leiame ainult töoliste juurest, kuid seda ei ole annud neile teie pehtinud usuõpetus. Need omadused on omanud töolisteklass mitte mingisuguse taewase sandarmi kasutusel, waid klassiwõitluse tingimustes. Et piiblisalmide ja katekismuse tuupimine inimest veel kõlbliseks ei tee, seda tõendas härra Raudkepp ise, kui ta kõnetoolilt

hüüdis suure paatosega: „Küllalt sõnakõlksutustest, küll on sõnu kõlksutatud, — kõlblust wõib ainult ette elada.“ Kuidas on siis lugu selle etteelamisega? Kui meie heidame pilgu ajaloosse, siis näeme, et selle kõlbluse etteelamisel on olnud kirikul kahesugune mõõt. Ühe mõõduga mõõdeti walitsewaid kihtisid ja teise mõõduga mõõdeti kurnatuid — aga kahesugune mõõt olla hirmus Issanda meelest, härra Raudkepp? Usumehed on aastatuhanded manitsenud: „Sa ei pea mitte tappa!“ aga ometi on kõigi maade ja aegade waimulikud need, kes hulkasid wennatapwatele sõdadele kihutawad. Kui usu- ja riigiwastaseid kiires korras teise ilma saadetakse, kui üks hirmuwalitseja teise hirmuwalitseja ära kõrwaldab tapmise teel, siis on need kõik jumala meelepäralsed teod, aga kui rõhutatud oma rõhujate wastu üles tõusewad, siis on see kuradist. Tuletame meelde ainult Luterust, kes tunnistas talupoegade nõudmised õigeaks. Kui aga talupojad oma nõudmisi ellu wiima hakkasid, siis oli Luterus see, kes käskis talupoegi puua, kägistada, tappa, nagu hulle koeri... Luterus on teie „waga usuisa“, härra Raudkepp. Teie õpetate: „Sa ei pea mitte warastama!“ Kuid terwe teie kord on rajatud warguse peale, sest lisawäärtuse wõtmine on niisama wargus. Teie aga ütlete, see on jumalapärane tegu, see on Jumalast seatud kord. Kuid kui tööline töö juures selja sirgu ajab, siis on see teie meelest patt; see on laiskus, tööandja wara wargus...

Räägitakse: „Sa ei pea himustama oma ligemise koda.“ Ometi teame meie, et talupoeg pärispõlwes oli oma koja ja päraltolemisega lojustega ja pudulojustega täielikult peremehe oma. See oli jällegi Jumalast seatud kord. (W a h e l h ü e: K e l l e o m a d o n M o s k w a m a j a d?) Aga kui töörahwas julges käe wälja sirutada wabrikantide diwidentide järele, asus mõisade ja wabrikute ülewõtmisele, siis oli see kuradist...

Teie räägite: „Sa ei pea himustama oma ligemise naist!“ Kuid porduelu elamises on waimulikud rekordi löönud. Teate wäga hästi, et keskajal oli kirikutel lõbumajade pidamise peale monopool. Sealjuures pole teie veel jätnud nende inimeste materdamist, kes wäljaspool „seaduslist“, kirikus pühitsetud abielu julgewad ka lapsi ilmale tuua.

Teie ütlete, see on kõik minewikus olnud, need olid katoliku waimulikude

patud, meie oleme teistsugused, meie reformeerime usu ja usuõpetuse... Seda wana laulu laulis juba härra Lattik kolm aastat tagasi. Meie küsisime siis, et näidake siis, mis moodi teie reformeeritud usuõpetus wälja näeb. Sealjuures ütlesime, et teil ei ole midagi näidata. Nüüd on kolm aastat mööda läinud ja teie pole midagi reformeerinud. Ma ütlen — teie ei saa midagi reformeerida. Ma küsiksin, kas teie wiskaksite oma usuõpetusest wälja sõnad „ära kurja kurjaga tasu?“ Ma arwan, et teie seda ei suuda ja ei julge. Ka jääb endiselt „ära muretse homse päewa eest, küll Jumal ise hoolitseb“. Need sõnad on jällegi rumalale rahwale, kuna teie enesele ja teie järeltulewale soole warandust kogute. „Ära korja enesele warandust, korja ligemisele“, sellest põhimõttest on teie usuõpetus läbi imbutunud, aga kas lisawäärtus on wargus wõi ei ole, sellest küsimusest lähete teie harilikult targu waikides mööda. Meil on üks „reformeeritud“ kristliku kõlbluse õpetuse raamat, mis ilmunud härra Raudkepp'i sulest, mida mina kogemata lehitsesin, kuid reformeerimise tagajärgi sealt ei näinud. Küll leidsin lause, et kui tööline töö juures laisk on, siis on see tööandja wara wargus, mida peremees oma isiklise töö ja waewaga muretse nud. Olgu see härra Tallmeister'i wõi härra Põld'i usuõpetus, ikkagi käib sealt punase joonena läbi „kes on pandud orjama, see orjaku heameelega“.

Mis etteelamisesse puutub, siis teist küll etteelajaid ei saa. Kas teie tõesti tahaksite loobuda oma kõrgetest palkadest, anda warandus waestele ja asuda „koormatutega ja waewatutega“ ühte kilda. Seda wõib teilt niisama palju loota, kui kuuse otsast õunu. Kirikupäew ütles juba reformeerimise kohta oma kindla sõna „Mis oli, see jääb“. Iga leerimineja peab teadma vähemalt 75 koraali, katekismuse kaanest kaaneni. Usuõpetus pole mitte enam konfessionaalne, waid ultrakonfessionaalne. Arusaadaw, et sarnase kõwendatud usuõpetuse juures tuleb tingimata kärpida teisi õneaineid, tuleb kärpida neidki teaduseraasukesi, mis kool meile pakub. „Etteelamisest“, — sellest ei maksa rääkida, seal on teil täieline pankrott. Olete seda ise mitmel puhul sunnitud olnud tunnistama. Teie „etteelamise“ iseloom on kujukalt wäljendatud lauses: „elage minu manitsuste ja minu sõnade järele, mitte aga tegude järele“. Kuid siiski, „etteelamise“ asjus leidis härra

Raudkepp pääsetee. Mainitud koosolekul ta ütles: „Waadake, piiblist, sealt leiame meie palju kõlblisi eeskujusid“.

Ma ei taha nüüd teie aega siin palju raisata ega aabitsatõdesid kordama hakata piiblitegelaste „kõlblusest“, ütlen ainult niipalju, et Rooma kirik talitas täitsa õieti, kui ta ilmalikkudele ära keelas piibli lugemise. Sest tõesti, koledamat ja ropemat raamatut, kui piibel, on raske leida. Siiski, härra Raudkepp peatas eriti ühe kuju juures, nimelt Jeesuse juures ning ütles, et waadake, Jeesuse kuju peab meile eeskujuks olema, ta peab meile iga päewal, iga tunnil, iga meie algatuse ning tegemise juures teejuhiks olema. Meie waatame Jeesuse peale, keda mõned nimetawad esimeseks kommunistiks, kui kõige äärmise oportunisti peale, kes, wõib olla, oma puhtas südames lootis rõhutatud rahwa põlwe kergendada, tegelikult aga weel rohkem seda aitas orjastada oma õpetusega, keeldumisega wõitlusest wägijalla wastu. Kas sarnane Jeesus tõesti olemas olnud wõi on see ainult usumeeste fantaasia — selle üle pole siin koht waielda.

Jeesuse õpetuse kasutasid ära Rooma keisrid, heites kogu rahwa täielisse orjusesse, ja sellega on Jeesuse õpetus palju rohkem kahju, kui kasu teinud. Kuid siiski, Jeesus oli kõige pealt proletaarlane ja tema sõnad ei läinud lahku tegudest, sellepärast ärge katsuge endid Jeesuse taha ära peita. Kui Jeesus ütles: „jätä oma wara waestele!“ siis elas ta ise ilma waranduseta, nagu lind oksal; kui ta ütles: „häda teile, teie rikkad!“, ning sõbrustas waestega, — siis teist juba Jeesusele järeltulijaid ei saa. Meie teame, kuhu poole wiib waimuliku apostli kepp, mille ette on rakendatud 4, wanasti kunni 6 hobust, wõi tuline wanker... Enne wiis tee mõisahärra juurde, nüüd wiib ta aga wabrikandi juurde. Kes olid need, kes käisid 1905 aastal piibel ühes ja mõök teises käes ning „mässajate“ peale jahti pidasid? Eks olnud need armsa kalli puhastatud usu kuulutajad. Kes olid okkupatsiooni ajal kõige suuremad ninamehed? Eks jällegi ewangeeliumi-luteriusu hingekarjased ning waimulikud... Ja teie poete Jeesuse selja taha!.. Meil armastatakse ikka rääkida ja ohata, oh, kui Jeesus praegu tuleks. Ma ütlen, et kui Jeesus ka tõesti praegu tuleks, siis ta ei hakkaks wist kordama janditamist piitsaga templis, ega jätkama oma jutlustamist kurja tasumisest heaga, waid emb-kumb, kas ta näeb, et ta õpetus pettelootus on olnud ja aastatuhandete

jooksul põhja kõrbenud, ning tundes, et temal selgroogu ei jätku wõitluseks, poeb tagasi hauda; ehk jälle asub tema töörahwa ühisesse wäerinda selleks, et pühkida ära kurnajad ja mitte üksi teid, waid ka teie templid...

Nii siis, kõik need sõnad usust, kõlblisest kaswatuses, ei ole muud kui hanidepüüdmine. Nende sõnade kõlksutamise tagamõte on wäga selge igale ühele. Äärmiselt selgelt wäljendas seda tagamõtet härra Raudkepp — ka samal koosolekul sõnadega: „Paradiis on maa peal kätte saadaw.“ Ma pean ütleva, see oli wäga peenikene kõne: terve süsteem, terve kurnamise süsteemi õpetus oli kokkuwõtuna pigistatud wäikesesse lühikesesse kõnesse. Tõsi, paradiis on kättesaadaw ka maa peal kõigile söödikutele, kõigile, kes elawad töörahwa higist ja waewast sel tingimisel, kui seda töörahvast suudetakse hoida wõimalikult pimeduses. Sellepärast on teie hüüdsõna: „Haridus kipub meil liiale minema, kuhu meie paneme need haritlased! Wähem teadust, rohkem ebausku!“ Kuid ma ütlen, et mitte üksi paradiis pole maapeal kättesaadaw, waid ka põrgu on maa peal kättesaadaw. — Maapealse paradiisi kindlustamine kurnajale ning maapealse põrgu loomine kurnatule — see on kiriku ainus eesmärk, sest kirik on suurejoonelise kurnamisaparaadi lahutamata osa. Kiriku ülesanne on tungida sinna, kuhu ei tungi peremehe ega kaitsepolitsei käsi — see on inimeste südamesse, inimeste tundmustesse. Kui waewatud tööline raske töö juures julgeb oma selga kord sirgu ajada, siis ähwardate teie: „see on laiskus; sa oled töö juures hooletu — see on wargus ja selle eest taewane sandarm karistab sind, sind ootab põrgu. Aga waata, kui sa sõnakuulelik oled ja sõnakuulelikult oma turja ikke alla painutatud, küll siis jumal taewas, — mitte see salapärane wõim, kes seal looduses wastu peegeldab, waid see isiklik jumal seal taewas, — küll ta su peale hahlatab! Pika sabasootamise järele paradiisis saad ka selle õnne osaliseks, et wõid kord wana Aabram'i kondilistel põlwedel istuda ja Sebaootile hosianna ja halleluja laulda...“

Ma ütlen, et usupaeltes siplemine on wõimaldanud teil, kodanlistel klassidel nülkimise wabaduse, joomise, porduelu, Eliase sõidud — terve paradiisi maa peal; taewasest — sellest pole teil midagi. Sellesse teie ei usu ja ei ole ka aega teil, kui osawatel ärimeestel, ootama jääda: teile

anna diwident silmapilk. Taewas — see on ainult rõhutatud klassile, kes usupaelus sipleb. Sellele klassile on need usupaelad loodud maapealse põrgu ülekurnawa tööga, nälgimiswabadusega, kaitsepolitsei ja tema nuhkidega, kaagikohtutega, wanrikongidega ning wõllastega ja teie hiritamisega selle rumala rahwa lihtsamelise usu üle.

Pea aga ütleva, et „siiskitaliigub!“ (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes?) Härra Laidoner, see hüüe on niiwõrd juba ajalooline, et seda rohkem seletada ei maksa. — Kõik need wanad jumalad, kelle aeg õige pikk oli, mõnel ligi XX aastasada, kõik need Osirisid, Isidad, Astartad, Paalid ja teised on ammu hauda warisenud ühes nende wägiwaldsete walitsejatega. Niisama on ka keisrite ja feodaalide kolmainus jumal hauda warisenud. Sest kuningad ja keisrid on juba muutunud muuseumide waraks, on kolikambri heidetud ja patron peab ka nende järele minema, teist teed tal ei ole. Nüüd tuleb aga härra Tallmeister ja ütleb, et eks katsume uue „jumala“ pukki upitada; loome jumala, mis ei ole mitte jumal, kuid siiski jumal. Usu wäline koor muutub, kuna sisu jääb aga tegelikult selleks samaks. Järeldused, mis sellest jumalusest ja usust tehakse, on need samad, et „kes on sündinud orjama, see orjaku heameelega.“

Kuid wastolu töö ja kapitaali wahel wiib töörahwa laiad hulgad kapitaali wiikamisele aga ühes sellega ka usu — ka härra Tallmeister'i, kui kapitalistide usu wiikamisele.

Meie näeme, et töörahwa read aastastalt ikka tihenewad ja tihenewad wõitluseks kogu kurnamisaparaadi wastu. Härrad usuõpetuse propageerijad! Teie wõit wiimastel rahwahäletamistel oli Phyrrose wõit — weel üks sarnane wõit ja teil ei ole enam sõjawäge. Töörahwa hulgad, saades klassiteadlikkudeks, pühiwad ära kapitalistid, pühiwad eest ära teie pehtinud kõlbluse, teie usu, olgu see Põld'i usk ehk Tallmeister'i usk, olgu see ükskõik, missugune, ka kunstlikult loodud usk. Töolisteklass kõrwaldab kapitalistid maa pealt ja kõrwaldab taewast igasugused jumalad. Meie rühm hääletab selle seaduse wastu täies ulatuses.

L. Raudkepp (kristl.): Arusaadaw, lugupeetud Riigikogu liikmed, et mina ei wõi nii pikalt kõige selle peale wastata, mis siin härra Gustawson'i ja härra Jan-

son'i poolt ette kanti. Ma awaldaksin ainult paar mõtet. Kõik see mõnitaw toon, mis siin ilmsiks on tulnud, ja see püüdmine asjaolusid teistwiisi kujutada kui nad on, see näitab, kellega meil tegemist on. Uskuge seda, ma ütlen teile otsekohe wälja, et teie sõnad ja teie kõnewiis, see mõjub otsekohe äratõukawalt iga inimese peale, kellega weel peenemaid ja õrnemaid ning puhtamaid tundeid olemas. Teie jäme toon annab järeldada, et teil asja sisust aimugi ei ole. Faktiliselt pean ma tähendama, et kui härra Gustawson siin tähendas, et kristlik rahwaerakond olewat interkonfessionaalset usuõpetust lubanud, siis ei ole see mitte õige: kristlaste lendlehtedes ei olegi seda sõna, waid seal on öeldud, et kellegile usuõpetuses eesõigust ei anta. Mis siin härra Gustawson rääkis kawade kokkuseadmisest, siis andis see jällegi tunnistuse, et tema üldse sellest asjast aru ei saa. On täiesti selge, et kui keegi nõid tuleb arstide koosolekule ja wõtab sõna, siis on teada, et tema arstiteadust üldse ei tunnista. Ja mis wõiks üks niisugune isik seal öelda? Lubage mulle öelda, et teie haridus ei ole sellele astmele jõudnud, et teie siin suudaksite kaasa rääkida, ja sellepärast on parem, kui teie waikiksite, sest teie ei saa asjast mitte aru. Ma ütlesin weel nii palju härra Janson'ile, et kui tema mõned salmid pühastkirjast ette tõi ja pealegi mõnitawal toonil, et niisuguste tõendustega ei maksaks wälja tulla, sest on nii wäga palju salme, mis nende wastu on. Siin on üldine arusaamine tähtis. Kui siin toonitati, et „ärge pange kurjale mitte wastu“, siis teie näete, et Jeesus oli ise wõitluses kurja wastu kunni surmani. Wõin teile öelda, et ka mina kurjale sel kohal siin wastu ei pane ja omalt poolt niisuguseid sõimusõnu teie kohta mitte ei tarwita, nagu teie meie kohta. See jätab mind ükskõikseks, nagu näete. Kui teie olete ühe pale peale löönud, olge head ja lööge ka teise peale. Kurjale mitte wastupanemise õpetus on pedagoogiline nõhimõte Jeesuse õpetuses.

Aga teie waimliste nihilistliste põhimõtete wastu saan mina ikkagi waidlema. Wõib olla kuluaarides wõib teiega sõbralikult juttu ajada, aga kõik see püüe, kõiksugu kuritegusid kaitsta ja kõik see inetu kahtlustamine siin näitab, et teie hingeolukord waene ja wilets on. (M. Martna (sd.): Härra Raudkepp, kas see ei ole sõim?) Sõimu siin ei ole, kui öelda, et hingeolukord waene ja wilets on.

(M. Martna (sd.): Sõimu küll ei ole!) Mis härra Janson siin nimetas minu kõnest, mis kusagil peetud oli, siis arwan, et see kõne niiwõrd tähtis ei ole, et selle peale wastata ja ma ei taha austatud Riigikogu liikmeid sellega waewata. Kui siin weel ette heideti seda, et ei ole wälja töötatud usuõpetuse kawa, siis ei ole see mitte õige. Niipalju tahaksin ma weel ütelda härradele sotsiaaldemokraatidele; ma näen, et teil ikkagi rohkem waimlist erikaalu on, kui teistel pahempoolsetel. Teie aga seal kaugemal ütlen, et kui teie asjast aru ei saa ja teil mingisugust ühendust asjaga ei ole, siis tulge ja ütelge siin lühidalt ära: meie oleme usuõpetuse wastu, meie oleme jumalasalgaljad ja ei taha teiega ühes käia. Ütelge seda kõik otsekohe wälja, siis wõime teid wähemalt austada, kuid sarnast mõtteawalduse wiisi nagu täna, on hindanud rahwas ja öelnud, et teie ei ole mitte meie mehed, käed ära sellest asjast. (A. Janson (wäljasp. rlm.): Kumb teie õige usk on, kas kirikus wõi koosolekul?)

J. Luur (kristl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Auku siin nüüd keegi pähe rääkida ei saa. Ei oleks ka mina tahtnud sõna wõtta selle asja kohta, mille üle nii palju on juttu tehtud ja räägitud; aga tänasel ja eelmisel koosolekul on ette toodud mõned wäited, mis siiski minu poolt ka walgustust nõuawad. Kõige pealt konstateerin seda hoolsust ja armastust, millega rkl. härra Gustawson ewangeeliumi ja usuõpetust on õppinud. Seda näitasid need wäited ja need tsitaadid, mida ta täna nii suure täpsusega ja nii suure teadmisega ette tõi. Seda wõin ma küll öelda, et ta on omal ajal õppinud õige suure hoolsusega ja õige suure armastusega ja see armastus ei ole tal weel ka tänapäew kadunud. Ma kuulsin seda ja imestasin, kuidas seda kõike tsiteeritakse, kui inimesel ei oleks olnud seesmist lugupidamist ja armastust selle küsimuse wastu, ega ta küll nii hästi meeles ei oleks muidu suutnud pidada. Waadake, siin härra rkl. Gustawson toonitas seda, et kristlased oma koosolekul enne usuõpetuse rahwahääletamist olla kõiksuguseid lubadusi annud paremale ja pahemale poole, olla baptistidele lubanud, ewangelistidele ja ma ei tea missugustele „istidele“ weel, aga ma ütlen ja konstateerin, et ma ei oleks seda terawat sõna mitte tarwitanud, mina oleks pehmemini öelnud, et see ei wasta tõele. Mis puutub nendesse koosolekutesse, millest ka mina

olen omal ajal osa wõtnud, siis pean ütleva, et meie koosolekutel ei olnud ei metodiste ega baptiste ja mingisuguseid lubadusi meie kellegile ei ole annud ja ei ole seda ka mõelnud teha. Kes tahab... (J. Reesen (väljasp. rhm.): See on kristlaste wale.) Lubage, see wõib olla, et teie tarwitate sagedasti seda mõistet ja käite temaga nii wabalt ümber. (Müra. Segased wahelhüüded pahemalt poolt.)

Siis tahaksin mina weel seda öelda, et siin on toonitunud seda abitust ja saamatust meie kihutuskosolekutel, mida meie olla üles näidanud omal ajal. Ma ei tahaks tõepoolest austatud Riigikogu liikmeid koormata nende meeldetuletustega ja läbielamistega, mis mul praegu nii wärskest meeles, ma ei taha neid kõiki siin ette kanda, aga ma olen sunnitud siiski seda tegema, mõned nähtused ette tooma. Wõiks wahest öelda, kes siis rohkem saamatu oli neil kihutuskosolekutel. Wäga austatud rkl. härra Jonas pidas Narwas tühel koosolekul, mida ära peeti „Illusioonis“ — kinos, ühe wäga pika kõne maha usuõpetuse ja ristiusu mahategemiseks. Mina olin ka koosolekul ja palusin sõna, et mulle lubataks wastu rääkida, aga igalt poolt karjuti; ja, teil on seda wäga walus kuulata, seda ei suuda teie wälja kannatada! (Müra. Segased wahelhüüded.) Olge kannatlikumad natukene. Asjalugu oli selles, et meid ei lastud seal midagi rääkida ja kui meie oma suu lahti tegime ja tahtsime natuke rääkida, siis algas jalgadetrappimine ja wilistamine jne. Nii peeti seal otsekohe pikad kõned maha, räägiti niisugustest asjadest nii wabalt, mis igale ristiniimesele ja miljonitele inimestele püha oli, aga mõnele üksikule ainult jõledus. Ja seda ütlen ma teile, et kui teie tahate waielda, siis waielge ka nõnda, et teie oma koosolekutel annate sõna ka wastasrinnale, ka nendele, kes teisiti mõtlewad, kui teie. Mis puutub aga meie koosolekutesse, siis pean ütleva, et meie mitte niimoodi ei talitanud. (Müra.) Teie naerate! Meie pidasime koosolekuid, kuid rahwamajades ja andsime ka pahemale poolele wõimalust rääkida niipalju, kui nad tahawad, ei wõtnud kellegilt sõna ära. (Segased wahelhüüded. Wahelhüüe: Aga mis Tartus oli?) Mis Tartus oli, ei tea. Mina räägin nendest koosolekutest, mis olid Narwas. Ja isegi, kui meie läksime koosolekuid pidama tööliste keskel, nendega, kes ka meie poolt mõtlewad, kes meie poolehoid-

jad on, siis tuldi otsekohe ette ja öeldi nõnda, et teie sinna ärge minge, et need härrad on juba seal kotid walmistanud, et teid kotti pista. Waadake, nii austate teie sõnaõigust; teie räägite küll wabadusest, aga wabaduse austamisest ei taha teie sugugi aru saada. Kui teie wabadust austate, laske ometi omi wastaseid ka rääkida. Teie aga materdate meie suud kinni, teie ei lase kedagi rääkida. Seda konstateerin mina siin terve Eesti rahwa ees.... (Terve aeg müra ja wahelhüüded pahemal pool. Juhataja helistab kord walt.)

Juhataja **K. Wirma**: Palun mitte kohtadelt rääkida. Palun rahu.

J. Luur (kristl.): siit Riigikogu kõnetoolilt, et kõik kuuleksid, kuidas teie seda wabadust austate, millest teie niipalju räägite. Teie ju räägite ikka, et kõik teised teid maha tegewat, et waadake, kodanlus on see, kes teil ei lase rääkida. Kuidas teie aga ise ümber käite selle wabaduse mõistega, sõnaõigusega, sellest lubatagu mind täna siit Riigikogu kõnetoolilt rääkida, seda konstateerida terve Eesti rahwa ees, kes seda, wõib olla, weel ei tea. Las kuulaku kõik seda. Teie räägite alati, et waadake, meie austame wabadust, aga kui tullakse teile wastu rääkima, ei lase teie seda teha. Waadake, nii oli see abitus ja saamatus, millest härra Gustawson siit kõnetoolilt täna rääkis. Erapooletu waatleja konstateerib ju, kes oli saamatu ja abitu nendel koosolekutel, mida ära peeti. Siis on asjal igatahes teine külg.

Mis aga nüüd puutub usuõpetusesse algkoolides ja keskkoolides, siis pean tähendama, et siis kui usuõpetuse küsimus rahwahääletamisele pandi, ei olnud weel õnekawa wälja töötatud. (Wahelhüüe pahemalt poolt: See ongi see kurb lugu.) Teile wõib olla, meile mitte sugugi. (Naer.) Wäga rõõmustaw, et see niimoodi on. Nüüd aga on usuõpetus rahwahääletamisel läbi läinud, nüüd on see kawa wälja töötatud, nagu teie ka täna ajalehtedest lugeda wõite, ja kutsutakse haridusministri juurde teatud kompetent isikud seda asja arutama. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Teid ka?) Wõib olla kutsutakse mind ka, wäga hea meelega lähen siis sinna. Ei tea praegu weel, millest seal hakatakse rääkima, kuidas kawa wälja kujuneb.

Kui koolinõunik wõin teile mõned nähtused ette tuua, kuidas usuõpetust kesk-

koolides käsitatakse ja mida seal tehakse. (E. J o n a s (is.): S e d a t e a m e w ä g a h ä s t i.) Ma mõtlen, härra Jonas, Teie seda ei tea. Ma tooksin Teile näituse Jõhwi realgümnaasiumist. See on kesk-kool, kus ka usuõpetust käsitati kuuendas klassis. Mina olin sellest küsimusest väga huwitatud ja läksin sinna kuulama ja waatama, mida seal siis räägitakse. Tundi andis kohalik kirikuõpetaja, väga lugu-peatud usuteadlane ja haritlane härra Wa-rik. Pean ütleva, olen väga palju õpeta-jaid näinud, olen väga palju tundides oma elus käinud, kuid selles tunnis olin mina kõigeparema meeleheaga. Ma istusin seal tunnis nagu kinninaelutatud terwe tunni aja. Räägiti seal mitte katekismusest, mis teie olete siin ette toonud, waid seal oli jutt wariseerist ja tõlnerist. Mitte midagi ei antud lastele kätte õppida, waid seal oli tunnis lastel ewangeelium ees ja ma pean ütleva, terwe klass wõttis osa, eriti ka just töölistelapsed. Teie aga ütlete siin ja räägite sellest kõige selle aja, et just töö-lised need on, kes ei taha seda lori kuulata ja õppida. Kõik faktid räägiwad teie wastu. Terwe klass, niipalju kui õpilasi seal oli, kõik kuulatasid hinge kinni pida-des, kuidas auwäärt ja lugupeatud usu-teadlane nii meisterlikult seda asja käsi-tas. Pean ütleva, et harwa on niisuguseid tunde peetud, see on üks huwitawama-test, mida mina oma praksises olen läbi elanud.

Nüüd on weel härra Janson'i poolt niipalju laimdusi, niipalju asju siin ette toodud, mida tõsiselt ei saagi wõtta. Oleks täiesti tänamata asi hakata kõiki wäiteid ümber lükkama. (T e r w e a j a s a g e d a d w a h e l h ü ü d e d p a h e m a l t p o o l t.) Nii wäikseid asju ei saagi tõsiselt ega suuresti wõtta. Ühe asja peale tahtsin mina weel austatud Riigikogu liikmete tähelpanu juhtida selle wäite puhul, mis rkl. Janson ette tõi omakasupüüdmisest. Waadake, kristlased pidada kangesti omakasu püüdma. (J. R e e s e n (wäljasp. rhm.): K i r i k u m õ i s a i d!) Ma tahaksin nüüd küsida, missuguseid omakasusid ajawad taga siis selle idee poolehoidjad selle usu õpetajad, mida teie usuwennad wõi mõt-teosalised seal okastraadi taga Wenemaal teewad? Missugune omakasupüüdmine siis seal on? Waadake, siin räägitakse, et kristlased teewad töörahwast maha, et nad tahawad töölisi usuõpetuse kaudu oma käpa alla panna. Aga teil on ju ka oma õpetus, oma usk, oma ideed, mida ma ka väga austan, aga mis siis teie seal

teete ja teie mõtteosalised? Missugune omakasupüüdmine seal on? Kui lubate mulle ette tuua ühe wäikese näituse sellest omakasupüüdmisest, mida teie sõbrad seal Wenemaal teewad. Mina elasin ka seal riigis, kus see teie omakasupüüdmine elab. Seal tulewad majasse 10 meest sisse, pü-sid on neil õlal, nad tungiwad öösel kor-terisse ja siis wõtab see neamees ühe pika rewolwri wälja, ajab lapse woodist ülesse, torkab talle selle rewolwri otsa ette ja ütleb: „Ütle nüüd ruttu, kus sinu isal on raha, kus tal on wäärtasjad; kui sa ei üt-le, siis lasen sind maha.“ Waadake, see on teie omakasupüüdmine, see on see waba-dus, mida teie annate töölistele. Ja siis julgete teie siin rääkida, et kristlased pi-dada kurnajad olema, et kristlased pidada tahtma töörahwast maha teha. No mina mõtlen küll, et teie siin kellegile auku pähe ei saa rääkida. Mina mõtlen, et teie pa-rem wait peaks olema ja mitte niisuguseid asju ette tooma, sellepärast, et on ju väga palju isikuid, kes väga hästi kõik teawad, mis teie usu poolehoidjad teewad ja kui-das nemad teie usust aru saawad. Teie wiskate meile ette, et kristlased on rahwa kurnajad. Aga teie ei saa sellega kedagi eksitada, sest meie teame väga hästi, missugune usuwabadus teil seal Wene-maal on. Meile on see kõik väga hästi teada. Siin räägiti sellest, et waadake, kristlased tahawad järele käia ewangee-liumi õpetusele, aga ise elawad kõlbmata elu ja et nad peaks eeskuju wõtma tööliste kõlblusest. No ma pean ütleva, et see tööliste kõlblus on küll üks eht kõlblus. Seda kõlblust ka ei saa kõrgeks pidada. Fakte on ju nii palju olemas, mis tõenda-wad, missugune see tööliste kõlblus on. Ja seda meie teame väga hästi, ja kui jutt sellest on, siis oleks parem, kui teie niisugustest asjadest üldse ei räägiks. Kui teie tahate usuõpetuse wastu rääkida, siis ärge teie nende wäidetega turule tulge, nende erikaal on niisama suur, kui ühel seebikübemekesel, mis mitte midagi ei kaalu, kui ta õhku ülesse on tõusnud.

Ühest asjast ei saa ma üldse aru. Siin räägitakse palju usuõpetuse wastu, öel-atakse, et meie usuõpetust ei tarwita, et meil seda sugugi ei ole, et meie lapsed seda õppima ei hakka. Väga kena, hää-letage sellele wastu, ärge õppige teda. Ma tean ka, et teie ei hakkagi seda õppima ja ma mõtlen ka, et teie lapsed seda ka te-gema ei saa. Aga ma pean teile ütleva weel ühe ilusa loo, mida teie läbi teete. Teie räägite, et meie sunnime teid. Aga

kuidas wiisi meie teid sunnime? Lubage mulle paar fakti ette tuua. Waadake, Narwas on olemas palju teie mõtteosalisi ja seal ühel kihutuskoosolekul astusid wälja usuõpetuse wastu isikud, kes ütlesid, et usuõpetus on rumalus ja kes tõid selle tõenduseks kõiksuguseid wäiteid ette. Ja waadake, mis nemad ise siis seal teewad? Nemad lähewad õpetajate juurde tagant uksest sisse, maksawad oma kirikumaksu ära ja wõtawad liikmekaardid wälja. Rahwakoosolekul nemad räägiwad küll usuõpetuse wastu aga ise lähewad õpetaja juurde ja laulatawad ennast seal ära. Ja kui siis nende käest rahwakoosolekul küsiti, et sina oled ju kiriku wastu, sa ei tunnista ju usuõpetust, miks sa siis oma naisega laulatama läksid, siis wastasid nad, et naine mind sundis, naine wiis mind õpetaja juurde. No ma ütlen, niisuguse wastusega wist küll wälja tulla ei saaks. Waadake, teie ei tunnista usuõpetust. Ma ütlen teile aga, ma ei saa aru, millega seda seletada, et kõik kommunistide pojad ja tütreid Narwas käiwad ilusasti leeris, wõtawad leeriõpetuse kirikuõpetaja käest wastu ja lähewad õnnistamisele ning wõtawad oma tunnistused wälja nagu teised kristlasedki. Aga kui ta sealt wälja tuleb, paneb kaks kätt püksitasku ja hakkab ristiusku siunama ja kui temalt küsida, miks tema niiwiisi teeb, siis wastatakse, et see on see uuem wool. Waadake, kõik need wäited, mida teie siin ette toote, ei lükka seda ümber ja teie järelkäijate teod näitawad ainult seda, et töörahwas, kelle huwide eest teie siin ütlete wälja astuwat ja kelle huwisid teie ütlete endid kaitsewat, on usklik töörahwas ja tema ei taha iahkuda ewangeeliumi kõrgest kõlbluseõpetusest ja ei taha pühakirjale selga pöörata sellepeale waatamata, et teie neid selleks taga kihutate. Nii on lugu kõige sellega, mis siin ette toodud. Seda kõike ei oleks tarwis olnudki üles lugeda, aga kui teie wastu waidlete ja wäiteid ette toote, mis tõsioludele ei wasta, siis pean mina ka sellele wastu astuma, et näidata, mis on tõde.

Kui teie ei taha, et teie lapsed talitawad nõnda, nagu Narwa kommunistid, et nad maksawad õpetajale kirikumaksu, käiwad leeris, istuwad esimestes pinkides ja laulawad kiituse laulu „ristilöödud inimesele“ nagu teie seda nimetate, siis mispärast tahate, kes teie wabadust austate ja armastate, siis mind wägistada ja nõuate seda, et ka minu laps ei tohi usuõpetust õppida, kuna mina tahan, et tema seda õpiks. Mis-

pärast tahate siis minu lapse wabadust kitsendada? Olge ausad ja austage wabadust ja laske ka minu südametunnistus waba olla, kui ta mulle ütleb, et minu laps peab usuõpetust õppima ja et ta peab saama üles kaswatatud kristlikus waimus ja ewangeeliumi kõlbluse põhjal. Kui teie ei soowi usuõpetust õppida, siis ärge õppige, ega laske ka oma lapsi õppida, aga olge niipalju aumehed ja andke wabadust sellele, kes teda õppida soowib ja tahab.

Ma ütlen lõpuks, et kõik need wäited, mis teie poolt ette toodud, on wäga kerge erikaaluga ja tõsiselt ei wõta teie neid isegi. Kes on usklik ja kes oma suures enamuses 17., 18. ja 19. weebruari hääletamisega seda tõendasid, tahawad, et nemad ise oleksid kõlblised ja et nende lapsed saaksid üles kaswatatud kristlikus moraalis ja selles kõrges waimus ja seda teie meie rahwa käest ära wõtta ei saa nende tühjade ettepanekute ja wäidetega, mis siin usuõpetuse wastu ette tõite. Mina teen austatud Riigikogu liigetele ettepaneku seda seadust II lugemisel wastu wõtta.

J u h a t a j a K. W i r m a: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Jonas'el.

E. J o n a s (is.): Kõlbluse ja õigluse jünger härra Luur arwas heaks tähendada, et mina olla kaudselt kaasa mõjunud selleks, et temale Narwas sõna ei antud. Mina pean faktilise märkusena tähendama, et mina kõnealolewal korral tõesti käsitasin usuõpetuse küsimust, kuid ainult ajalooliselt seisukohalt, ilma et ma otsekohe- selt ehk kaudselt oleks püüdnud teistele sõnawõtmist takistada, pealegi ei teadnud ma üldse, et härra Luur sel koosolekul oli. Härra Luur wõttis peale minu esinemist sõna ja ma pean ütleva, et ta rahwa meeleolu ees kõhuli roomates katsus tõendada, et rahwas andku kirikule andeks kõik ta endised patud. Ta ei kõnelenud siis mitte sellest, et kirik on olnud alati puutumata ja püha, waid ütles, et kirik olla wäga palju kurja teinud, kuid miks otsustada selle järele, mis kirik minewikus on teinud -- otsustatagu selle järele, mis kirik olewikus teeb ja tulewikus teha tahab. See kõne oligi see, mis pani rahwa lainetama nii, et mõne minuti jooksul ei härra Luur ega mina ei saanud üldse enam kõnelda. Kui härra Luur'ilt lõpuiikult wõimalus wõeti rääkida, siis olin mina see, kes palus koosolijaid teda mitte segada. Ja talle anti siis ka wõimalus kõnelemiseks, nii et

see wäide, nagu oleks mina takistanud wõi kaudselt kaasa mõjunud härra Luur'i sõna ärawõtmisele, on ebaõige.

Edasi, heidate meile üldse ette, et meie ei andwat sõna usu poolehoidjatele. Ka see ei ole õige. Selle wäite tõenduseks ootame teilt fakte. Aga minule tuleb meelde koosolek „Estoonias“, kus härra Raudkepp selle asemel, et sõna anda, hakkas orelit mängima siis, kui meie tahtsime kõneleda. Olge lahked — see on fakt. Ütelge nüüd, kus pool on õigus. Kas härra Raudkepp ei olnud see, kes wägistas sõnaõigust? (Juhataja K. Wirma kõlistab.) Edasi ütles härra Luur, et tema olla pealt kuulanud, kuidas härra Warik südant ülendawalt usuõpetust annud. Pean ütleva, et ka mina Tartu õpilastega koos olen olnud, kellele härra Warik wanast usuõpetust andis ja need räägiwad, et ei ole wastikumaid tunde olnud, kui need, mis härra Warik on annud. Nii hindawad Tartu noorsoo kaswatuse seltsi tütarlaste gümnaasiumi õpilased härra Warik'u osawust.

R. Pälson (töörp.): Tõusik kodanlus, kes oma hinge paelaga kaelas kannab püüab oma wiimsepäewa tulekut ära hoida nõndanimetatud kristliku moraali katte alla ja pasundab, nagu ootaks kõiki taewariik, kes oma isandaid kummardawad ning paluda suudawad. Et töölisklass, kes weel wähegi jõuab ja suudab, rohkem tööd teeks ja wähem palka nõuaks, selleks asetatakse keskkoolidesse usuõpetus, et õpilastest kaswatada neid truid jüngrid, kelle käed niisama puhtad saawad olema töölisklassi wägistamisest ja kurnamisest, kui Kaini käed wennawerest. Wõimaldatakse töölisklassile, keda peaksid hirmutama need põrgukoledused, juba noorest saadik seda hingeõnnistust nautida. See on kroonu kulul võimalik ja nemad woiwad siin Aadama ja Eewa lugudest seda leida. Õpetajatega on lugu järgmine, et kui nemad ise õndsaks ei taha saada ega seda hingeõnnistust oma õpilastele võimaldada, siis tuleb jälle mingisugune haridusministeeriumi ringkiri, mis neid seda tahtma paneb. Ei taha pikemalt peatama jääda selle juures, kuidas koolis waesemaid õpilasi, kes poliitiliselt teisiti mõtelda julgewad, kuidas nende kohta walge terror alati maksew on olnud, ja kuidas neid seal koolidest wälja pillutakse Tartu õpetajate seminaaris, kus waimuhaiged õpetajad ja pedagoogika nõukogu waesemaid õpilasi uste taha asetawad.

Kuid see on kõik selle tõusikkodanluse harjunud komme. See seaduseelnõu, mida siin tahetakse maksma panna, on seda wõrd magus-hapu näoga, et ta täiesti on määratud töörahwa pimestuseks. Panakse sildiks isamaa nimi ja rahwa tahtmine, mis on kui lihtne wormitaitmine. Mis tehti omal ajal walimisseadusega? Walimisseadust rikuti, kui oli tarwis töörahwast ilma hääleõigusega jätta. Et papid, kirikurongad, oma taskud raha täis topiwad, kas see oli rahwa tahtmine wõi Jumala meelepäraline asi, et selle lõwi söögiisu waigistada. Härrad kurnajate klassi esitajad...

Juhataja K. Wirma: Palun mitte tarwitada ebakohaseid sõnu. Teen Teile märkuse.

R. Pälson (töörp.): Kui tuhat waest nälgijat jäi ilma tööta ja ilma ülespidamiseta, kui waeseid nälgijaid autodega walimiskasti juurde toodi ja neile auku pähe räägiti mingisugusest paradiisi elust, kui wabariigi politsei walimise ajal oli suurendatud, kas see oli rahwa tahtmine? Need kurnajad rongad...

Juhataja K. Wirma: Palun haa-wawaid sõnu riigi ametnikkude kohta mitte tarwitada, ma teen Teile teise märkuse.

R. Pälson (töörp.): Töölisel on tarwis tööd ja leiba, aga teie tahate neile hoopis teist anda, teie tahate kalli hinna eest neile hingeõnnistust jagada, neilt wälja pigistada weel seda, mis on jäänud wabrikuseinte wahelt üle, et sellega neilt wiimase marga wälja pressida nõndanimetatud hingeõnnistuse eest. Töörahwale annab seda, mis töörahwal tarwis on, ainult töörahwa walitsus.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Sotsiaaldemokraatlise partei Riigikogu rühm on oma seisukoha juba awaldanud käesolewa küsimuse kohta ja sellepärast ei taha ma sinna midagi juurde lisada, waid ainult lühidalt wastata mõne siinawaldatud märkuse peale, millest mööda minna ei saa. Meie tööliste kõlblust puudutati siin. Kuid meie lihtrahwas ei ole mitte kõlbliselt nii madalale langenud, et meie töölisteklassi wõrrelda wõiks mõne silmapaistwa elumehega, nagu siin seda siiski tehti. On palju põhjusi, mis sellele eeltingimiseks, et töörahwas kõlbliselt madalamal peaks olema, kui ülemad kihid, kuid siiski leiame koguni wastupidist.

Kuigi puudub töörahwal korralik haridus, ta elab willetsuses ja hädas, mis kutsub esile ühiskondlisi pahesid, siiski on töörahwas üldiselt wõttes palju kõlblisem, kui need kihid, kuhu kuulwad oma eluwiisidega silmapaistwad elumehed. Nii on härra Luur'i wõrdlus siin täiesti põhjendamata ja ka see lubab walgest heita nende hingeelusse, nende mõtlemise wiisisse, kes praegu tahawad endid seada eeskujuks rahwale koolis, kodus ja kirikus.

Täna demonstreeriti ka ja näidati, missugused need õpejõud saawad olema, kes meie koolides usuõpetust wõiksid õpetada. Meie rühm on tähendanud, et üheks põhjuseks, mispärast ta usuõpetuse keskkooli wiimise wastu on, ka seda tuleb pidada, et puuduwad ettewalmistatud usuõpetuse kooliõpetajad. Kõige pealt esines siin härra Janson, kui waimuliku seminaari kaswandik, salmilaulja ja usuõpetaja — see oli niisugune demonstratsioon, kus näidati, missugused meie usuõpetuse kooliõpetajad olla wõiwad, kelle kätte meie usuõpetus sattuma peab. Ma pean tunnistama, et ma kuulasin õige tähepanelikult ka koolinõunik härra Luur'i seletusi ja püüdsin sealt leida nõndanimetatud usutunnet, kuid pean ütleva, et see seletus hoopis isesugused tunded esile kutsus sellest, kuidas sealpool ristikoguduse ülesannetest ja üldse usu ülesannetest aru saadakse. Kui öeldakse, et need inimesed, kes istuwad Narwa koguduse eespinkidel, on kommunistid, siis tuleb sellest järeldusi teha. Kas wõiwad meie usuõpetuse kaitsjad niisuguse seletusega esile tulla, kui nad teawad, missugune ristiusu ülesanne on? Kas wõiwad nad oma koguduseliigete poolehoidu wõita, kui wiimaseid kahtlustatakse kommunistidena? Mina arwan, et see jällegi üks lubamata wõte on, mis peegeldab seda hingeelu, mis sealpool walitseb. Kui waadata lähemalt neid ettekandeid, mida tegid härra Luur, härra Raudkepp ja härra Janson, siis peab ütleva, et nad oleksid wõinud kõik ühte erakonda kuuluda ja poleks tarwis, et nad igaüks ise erakonna liikmed on. Need inimesed on usuelule wõõrad, neil puudub tuli, mis neid sunniks nii esinema, nagu see ristikoguduse liigetele, kui seda ideeliselt wõtta, tarwilik oleks.

Juhataja K. Wirma: Lõpusõna on aruandjal. (Müra pahemal pool. Juhataja helistab.)

Aruandja H. Bauer: Tahtsin faktilise märkusega esineda, sest sisuliselt

mul midagi juurde lisada ei ole. Protesteerin härra Pälson'i ütelse wastu, kes meie koolide pedagoogika nõukogusid kurnajateks ja õpilaste koolist wäljawiskajateks nimetas. Et meie õpetajaid en gros kurnajateks nimetatakse, pole õige ja sarnaseid ütelse Riigikogu kõnetoolilt kuulda pole kuidagi lubataw.

Juhataja K. Wirma (helistab): Palun rahu! Kes on seaduse esimese osa wastuwõtmise poolt? (Hääletatakse.) Poolt on 41 ja wastu 27 häält, seega on esimene osa wastu wõetud. (Müra saalis. Juhataja helistab.)

Aruandja H. Bauer (loeb): Käesolew seadus hakkab maksma 1. augustil 1923 a.

Juhataja K. Wirma: (Hääletatakse.) Poolt on 37 häält, wastu 35, seega on seaduse teine osa wastu wõetud ja käesolew päewakorra-punkt läbi. Sõna on korra kohta rkl. Raudkepp'il.

L. Raudkepp (kristl.): Ma pean sõna wõtma selle seletuseks, et kristlik rahwaerakond ei saanud õigeaks ajaks koosolekule ilmuda. Meie ei kuulnud kella...

(Juhataja K. Wirma teeb märkuse, et kõneleja korra kohta ei kõnele.)

Teen ettepaneku 10 minuti pärast neljas koosolek määrata awalikkude keskkoolide seaduse seaduse III-dal lugemisel wastuwõtmiseks, mida ma juba motiweerinud olen.

Juhataja K. Wirma: On ettepanek tehtud 10 minuti pärast järgmine koosolek määrata ja wõtta päewakorda awalikkude keskkoolide seaduse muutmise seadus III-dal lugemisel.

Ettepaneku kohta on sõna rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): On juba täna poole päewa jooksul kolm koosolekut ära peetud. Siin on samuti talitatud, nagu eelmisel istungjärgul, kui taheti wastasrinnalt ära wõtta wõimalus seaduseelnõusid läbi lugedagi. Tänaseid koosolekuid on põhjendatud sellega, et läbiwaatamisel kõik lühikesed ja lihtsad seadused, mis pealegi rutulised. Härrad kristlased aga on oma seaduseelnõu lihtsalt maha maganud. Nad pole isegi heaks arwanud seletada, mis põhjused härrasid kristlasi

ei lasknud oma Riigikogu liikme kohuseid täita. Härrad kristlased armastawad wist kaua magada ja kohwi juua, aga wanajumalgi ei ole sellega rahul ja nuhtleb kristlaste patud nende eneste kätte. Teen ettepaneku neljandat koosolekut mitte enam määrata.

Juhataja **K. Wirma**: Panen rkl. Raudkeppi ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 35 häält, wastu 35 häält, — seega tagasi lükatud. Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku. Koosolek lõpeb kell 2.15 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäär **T. Kalbus**.